

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61./.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXIII/3—4

БЕОГРАД
2000

Digitized by Google

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXIII

Св. 3–4 (2000)

САДРЖАЈ

Граматика и нормативистика

- Каже се: *СЕО ПОРЕД ЊЕ*, али не и: **УСТАО ПОРЕД ЊЕ*; зашто?
(МИЛКА ИВИЋ) 185
- О граматичко-семантичким проблемима исказа *стало ми је до некога / до нечега* (ЕГОН ФЕКЕТЕ) 188
- Белешке о категорији јединичности у српском језику
(БОГДАН Л. ДАБИЋ) 198
- Репартиција и конкуренција наставака генитива множине именица женског
рода са сугласничком скупином на крају основе
(БРАНИСЛАВ ОСТОЈИЋ) 204
- Суфикс *-иста/а* у српском стандардном језику (БОЖО ЋОРИЋ) 211
- О краћењу дужина првих компонената именичких сложеница у српском
језику (СТАНИМИР РАКИЋ) 236
- Лейлици* или *леј(ј)елица*? (За чвршће критеријуме нормирања)
(МИЛАН ШИПКА) 244
- Неједнаки облици једног глагола (*жвакајти/жвајтајти*) (АСИМ ПЕЦО) 254

Лексикологија и семантика

- Експресивна лексика у најновијем омладинском жаргону и у савременом
српском језику (социolingвистички аспекти употребе и развоја)
(СТАНА РИСТИЋ) 257
- Ошћи до кумине куће* (ПРВОСЛАВ РАДИЋ) 273

Историја књижевног језика

- Настанак и структура српског књижевног језика (БРАНКИЦА ЧИГОЈА) 279

Етимологија и ономастика

- Приче* (НЕДЕЉКО БОГДАНОВИЋ) 295

Прикази

- Данко Шипка, *Основи лексикологије и сродних дисциплина*
(ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК) 301
- Правопис српскога језика – Приручник за школе*
(МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ) 307
- Иван Клајн, *Лингвистичке студије* (Партенон, Београд, 2000)
(БОРЂЕ ОТАШЕВИЋ) 318
- Ранко Бугарски, *Лица језика (социolingвистичке теме)*
(ВЛАДО ЂУКАНОВИЋ) 321

<i>Симпозиј о босанском језику и поводом њега</i> (БРАНИСЛАВ БРБОРИЋ)	326
Из савремене руске србистике (В. П. Гудков, <i>Славистика. Србистика.</i> Москва, МГУ, 1999) (СРЕТО ТАНАСИЋ)	333
О <i>Речнику</i> Милоша Московљевића (ЕГОН ФЕКЕТЕ)	338
Отворена књига (Милан Шипка, <i>Зашто се каже?</i> , Популарна лингвистика 3, ЦПЛ Београд / Прометеј, Нови Сад 1998, 272) (БРАНКИЦА ЧИГОЈА)	343
Библиографија	
Библиографија радова из морфологије и творбе речи (1950–2000) (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ и ВЕСНА ЛОМΠΑР)	345
Прилози	
Видови диференцијације између говора и књижевнојезичке норме (БЛАЖО МИЛИЋЕВИЋ)	381
Нове и незабележене речи — грађа (II) (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ)	387

МИЛКА ИВИЋ
(САНУ, Београд)

КАЖЕ СЕ: СЕО ПОРЕД ЊЕ,
АЛИ НЕ И: *УСТАО ПОРЕД ЊЕ; ЗАШТО?

У чланку се, на примеру глагола *сесџи* одн. *устџаџи*, расправља о семантичком феномену инхоативности.

Инхоативним, као што је познато, називају се глаголи који исказују обављање/обављеност прелазом из једне докле постојеће ситуације у другачију, нову. Таквој семантичкој класи глагола припадају, између осталог, и лексичке јединице *седаџи/сесџи* и *устџаџи/устџаџи* о којима ће у овом раду бити речи.

Инхоативност као семантички феномен у последње време привлачни знатну пажњу лингвистичких кругова, посебно у словенском свету¹, где су стручњаци првенствено заинтересовани за то да што прецизније осветле међујезичке разлике у граматичком испољавању тога феномена². Мој прилаз проблему инхоативности биће, међутим, овом приликом усмерен на нешто сасвим друго — покушаћу да, једним својим запажањем, потврдим колико су у праву такви лексиколози, као Апресјан³, који инсистирају на томе да конотације лексичких значења заслужују посебна истраживања због своје граматичке релевантности.

Глаголе *седаџи/сесџи* и *устџаџи/устџаџи* Речник српскохрватскога језика *Матице српске* сасвим уместо дефинише с погледом на оно што и јесте најважније у њиховом значењу, а то је податак о заузимању у одређеног положаја (*седаџи*: „несвр. и учест. пре-

¹ Ту је Stanislaw Karolak једна од најзаслужнијих личности за садашњу упућеност слависта у природу тога феномена — в. нпр. његов рад насловљен *Понятие инхоативности и инхоативная конфигурация в грамматике македонского языка, Семантика и структура на словенскиот вид II*, Скопје 1998, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Катедра за македонски језик и јужнословенски јазици, 76–90.

² Леп прилог таквом контрастивном проучавању даје управо објављена књига *Studia linguistica Polono-Meridianslavica 10*, Скопје 2000 која је баш у целини посвећена тако концептованој теми о инхоативности.

³ В. његово излагање у књизи Ю. Д. Апресјан, *Избранные труды*. Том II. *Интегральное описание языка и системная лексикография*, Москва 1995, посебно на стр. 156–177.

ма *сесѝи*“, а *сесѝи*: „заузети седећи положај“; *устијајѝи*: „несвр. и учест. према *устијаѝи*“, а *устијаѝи*: „заузети усправан стојећи положај; дићи се на ноге (из седећег или лежећег положаја)“. Из наведених дефиниција никаква посебна значењска конотација везана за такав податак није, разуме се, непосредно „прочитљива“, мада она и те како постоји, а при том је и врло важна — управо о на регулише, у једном одређеном детаљу, семантичко-синтаксичко понашање разматраних лексичких јединица.

Замислимо овакву сцену: неко хоће да му покажу ко је извесна Олга о којој је толико слушао. Пријатељ га о томе може обавестити овим речима: *То је она дама која је ујраво села / која ујраво сад седа њоред Зорана — њогледај!* Међутим, ако та „извесна Олга“ није управо села, него је управо устала, односно ако управо устаје, онда ће тражено обавештење гласити евентуално: *То је она дама која је ујраво устала и сад сѝоји њоред Зорана*, односно: *То је она дама која сад ујраво устјаје, а досад је седела њоред Зорана*, али никако неће бити формулисано овако: **То је она дама која је ујраво устала њоред Зорана*, односно **То је она дама која ујраво устјаје њоред Зорана*. Зашто?

Значење које се своди на појам о обављању/обављености преласка из једне дате ситуације у неку другу намеће собом, по природи ствари, и подразумевање о опстојању потом у некој другој, накнадно (тј. у исходу онога што се збило) успостављеној, ситуацији. А каква је тачно она, и то је, по правилу, такође подразумевиво. Од правила, међутим, као што знамо, у принципу су увек могући изузеци.

Конотацију чија се значењска посебност подаје потпуном идентификовању на основу дате денотативне семантике разматраног глагола, а коју ћемо, стога, назвати *семантички њоѝѝуно сѝецификованом коноѝацијом*, имају, на пример, лексичке јединице инхоативног типа *зайлакаѝи се* и *сесѝи*, док је *семантички њеѝоѝѝуно сѝецификована коноѝација*, тј. конотација којој је такво комплетно семантичко идентификовање недоступно, својствена лексичком значењу видског пара *устијаѝи/устијајѝи*. Наиме, обављен чин *ѝочейќа ѝлача* увек резултира истом ситуацијом — вршењем радње *ѝлакаѝи*, као што завршени процес *седања* на неко место увек резултира оствареношћу оне ситуације коју именује глагол *седетѝи*. Међутим, кад кажемо за неког *устиао је* или *устијаје*, знамо само толико да се поставио/поставља у нов положај, такав који му омогућава / који ће му омогућити да или (1) стоји на месту где се затекао или (2) одмах крене некуд даље, а да ли ће његов избор у датом случају пасти на солуцију (1) или на солуцију (2), то се из денотативне семантике дате глаголске лексеме не може унапред „прочитати“.

Очигледно је да би теоријска лингвистика требало убудуће да води више рачуна о феномену разликовања *семантички њоѝѝуно сѝецификованих* од *семантички њеѝоѝѝуно сѝецификованих коноѝација* не само због чињенице да то разликовање има својих непосредних последица на плану граматикализовања природних језика, већ и зато што би разглашенија научна спознаја тог феномена могла бити уме-

сно искоришћена при даљој разради (данас у лингвистици тако актуелне!) *концепцијалне семантике*.

Иначе, овим увидом у улогу која припада разматраној дистинкцији при остваривању глаголске детерминације прилогом уједно се заокружује моје досадашње бављење односом детерминативне према детерминисаној речи — у радовима насловљеним *On the functional scope of predicate modifiers* и *О прилошкој детерминацији глаголског предиката*⁴ ја сам, наиме, износила своја запажања о томе какве су ту конкретне могућности: прилогом се ближе одређује или (А) цео значењски садржај датога глагола, или (Б) само један конститутивни део тога садржаја, или (В) само оно што је тим садржајем непосредно имплицирано. Овог пута је искључиво на могућност (В) привођена пажња стручњака, и то с одређеним предумишљајем — не би ли се, после овога што је овде говорено, у језичкој науци отворила нова тема: шта све може да иницира, а шта све да блокира, ту могућност.

Што се савремених лексиколога тиче, тј. таквих у чије научне преокупације спада, између осталог, и детаљна израда онога што Апресјан назива „лексикографским портретом речи“ (в. нав. дело, стр. 485), они су, ван сваке сумње, дужни да у сваки свој „портрет“ конкретне лексичке јединице „усликају“ и све конотационе одлике њене семантике; уколико тако не поступе, у битној ће се мери огрешити о веродостојност „портрета“.

Резюме

Милка Ивић

ПРИНЯТО ГОВОРИТЬ: *СЕО ПОРЕД ЊЕ*, ОДНАКО НЕ ДОПУСТИМО;
*УСТАО ПОРЕД ЊЕ; ПОЧЕМУ?

Инхоативност как семантический феномен привлекает в последнее время большое внимание лингвистов. В настоящей работе автор доказывает, на примере глаголов *сестъ-встать* (*сесѝи-устѝаѝи*), что коннотации лексических значений играют важную роль при изучении данного феномена. Согласно автору, глагол *сесѝи* обладает в семантическом плане полностью специфицированной коннотацией, однако глагол *устѝаѝи* имеет семантически неполностью специфицированную коннотацию.

⁴ Први рад је објављен у зборнику *Issues of Valency and Meaning. Studies in Honor of Jarmila Panevová*, Prague 1998, Charles University Press, 43–46, а други у часопису Јужнословенски филолог LIX, 1998, 1–6, с тим што је потом уврштен и у књигу Милка Ивић, *Лингвистички огледи, ѝри* / = Библиотека ХХ вел 106/, Београд 2000, 87–94.